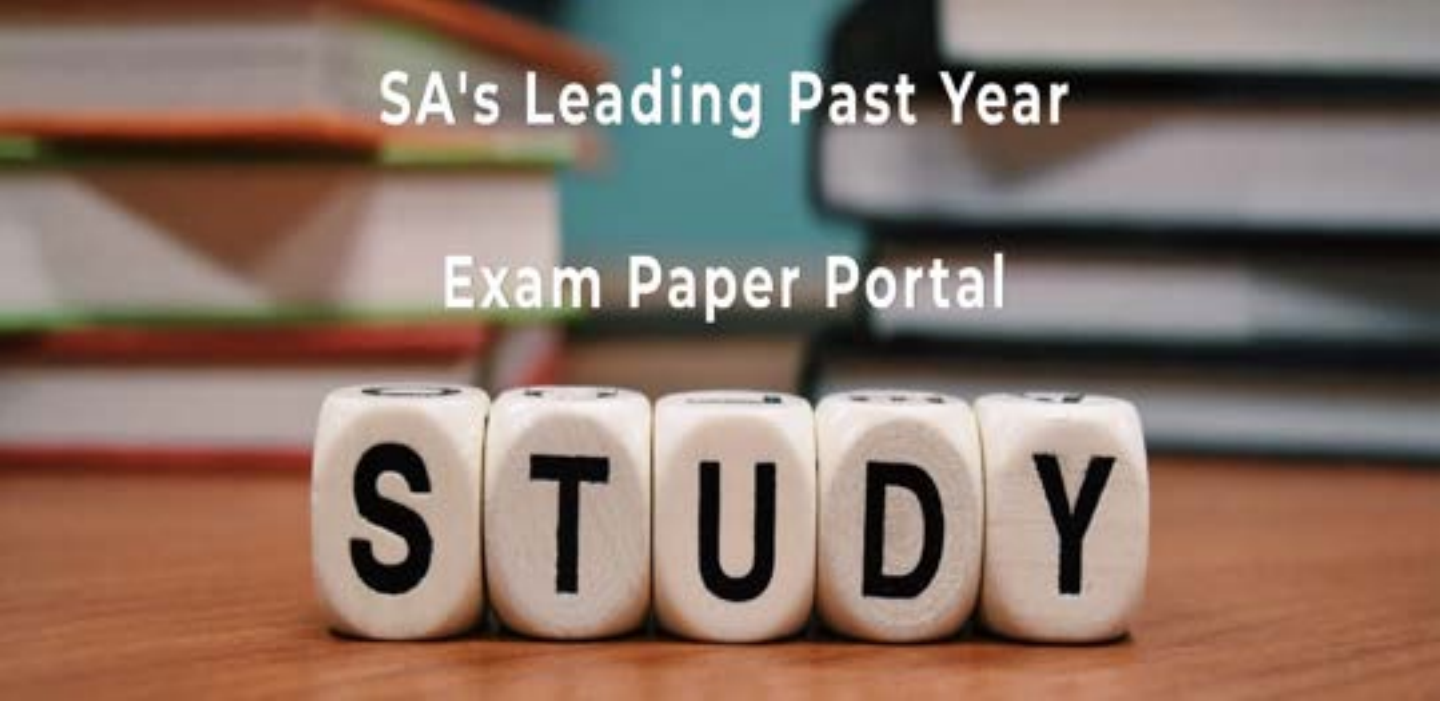

You have Downloaded, yet Another Great Resource to assist you with your Studies ☺

Thank You for Supporting SA Exam Papers

Your Leading Past Year Exam Paper Resource Portal

Visit us @ www.saexampapers.co.za

SA EXAM PAPERS

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

MOPHATO 12

SETSWANA PUOTLALELETSO YA NTLHA (FAL)

PAMPIRI YA NTLHA (P1)

NGWANAITSEELE 2012

MADUO: 80

NAKO: 2 diura

Pampiri e, e na le ditsebe di le 11.

DITAELO

1. Pampiri e, e arogantswe ka dikarolo di le THARO e leng A, B le C.

KAROLO YA A:	Tekatlhaloganyo	(30)
KAROLO YA B:	Tshosobanyo	(10)
KAROLO YA C:	Tiriso ya puo	(40)

2. Buisa ditaelo TSOTLHE ka kelotlhoko.

3. Araba dipotso TSOTLHE.

4. Simolola karolo NNGWE le NNGWE mo tsebeng e NTŠHWA.

5. Dinomoro tsa dikarabo di tlhagelele jaaka di ntse mo pampiring ya dipotso.

6. Tlogela mola mo magareng ga dikarabo tsa gago.

7. Tlhokomela mopeleto le popego ya dipolelo.

8. Kwala sentle ka mokwalo o o buisegang.

9. Nako e e tshitshinngwang:

KAROLO YA A:	Tekatlhaloganyo	:	45 metsotso
KAROLO YA B:	Tshosobanyo	:	20 metsotso
KAROLO YA C:	Tiriso ya puo	:	55 metsotso

KAROLO YA A: TEKATLHALOGANYO

POTSO 1

1.1 Buisa temana e e latelang, mme morago o arabe dipotso.

TEMANA A

Go simolola tiro ga se kgetsi e e potlana. Go nna bokete le go feta fa o batla go gweba ka selo se sešwa mme o na le setlhopha sa badiri ba ba sa katisiwang. Le gale, fa o na le maikaelelo a a tebileng, o ka kgona go atlega, le fa o tlhaela maitemogelo, go tshwana le setlhopha sengwe sa batsadi. Bona ba ne ba simolola kgwebo e e atlegileng le fa ba simolotse ba se na sepe. Ditoro tsa bona e ne e le go thusa bana ba bona ba ba neng ba sa itekanela sentle mo tlhaloganyong, gore ba kgone go iphedisa kwa ntle ga thuso ya batsadi ba bona.

Kgwebo e, e ne e dira didiriswa tse di masisi, tse di neng di tshamekiwa ka mowa go ntsha mminonyana o o monate. Go tlhama didiriswa tse tsa mmino, tse di neng di le mebalabala, go tlhoka tiro e e matsetseleko le leitlho la botaki. Bokgoni botlhe bo ne bo bontshiwa ke batsadi ba bana ba ba sa itekanelang mo tlhaloganyong.

Kakanyo e, e simolotswe ke monna mongwe a bidiwa Katlego Ramatlhale. Ena o na le morwadi yo o sa itekanelang mo tlhaloganyong. Katlego o ne a nna le tsielego ya gore batho ba ne ba tshola morwadie o ka re ke ngwana, e tswa a ne a na le dingwaga di le masome a mararo. O ne a lemoga gore morwadie o tlhoka go nna mogolo yo o ikemetseng ka boena. Ena e ne e le motho yo o nang le bokgoni le fa tota a ne a se bonako jaaka batho ba bangwe. Katlego o ne a kopana le batsadi ba bangwe ba ba neng ba na le bana ba ba tshwanang le morwadie. Mmogo, batsadi ba, ba ne ba simolola *Opportunities for the handicapped.*

Fela jaaka dikgwebo tse dingwe, *Opportunities for the handicapped* e ne e tshwanetse go ungwa dikuno kgotsa ditirelo tse di rileng. Batsadi ba ne ba swetsa go dira diphala tse di butswelwang tsa mmopa. Kwa tshimologong batsadi ba, ba ne ba direla mo matlong a bona a dikoloi, ba dira diteko ka mmopa oo. Bona ba ne ba itirela didiriswa tse di kgethegileng go dirisiwa ke badiri. Kwa bokhutlong ba ne ba nna le faboriki e kgolo e e neng e thapa fela batsadi ba ba nang le bana ba malwetse a tlhaloganyo.

Tiro ya go bopa diphala e simologa ka makwete a magolo a mmu a a kolobediwang le go dirwa bonolo. Mmopa o o baakantsweng jaanong o fetisediwa kwa lefapheng le le kgaolang manathwana-nathwana ka didiriswa tsa dipopego tse di farologaneng jaaka, dinonyane, ditlhare, ditšheše le dirurubele. Fa manathwana a a se na go omisiwa, a tshasiwa mebala e e phatsimang mme a tsenngwe mo ontong e e molelo gore mebala eo e nwelele. Kwa pheletsong manathwana a, a logiwa mmogo ka thulaganyo e ntle e e kgatlhisang.

Gompieno kgwebo e, e godile mo go makatsang thata, mme e dira lotseno lo logolo lo lo thusang badiri ba yona ba ba sa itekanelang sentle, go ka ikemela ka bobona. Gompieno ba kgona go ka thapa matlo, go ya kwa metshamekong ya ditshwantsho, go ithekela diaparo le go ijesa monate jaaka batho ba bangwe.

[*Re a Ipela*, K Gill le T Rekgabile]

1.1.1 Kakanyo ya go simolola kgwebo ya batho ba ba sa itekanelang e tlile ka mang? (1)

1.1.2 Neela mabaka a le mabedi a a susumeditseng motho yo o mo umakileng mo go 1.1.1 go tla ka kakanyo ya go bula kgwebo ya mothale o. (4)

1.1.3 Kgwebo ya batsadi ba bana ba ba sa itekanelang e bidiwa eng? (1)

1.1.4 Go ya ka temana, ke eng se se dirang gore go nne bokete go simolola kgwebo? (1)

1.1.5 Ditoro tsa batsadi ba bana ba ba sa itekanelang e ne e le dife? (2)

1.1.6 Go ne go diriwa eng gore mebala e nwelele mo manathwaneng? (2)

1.1.7 Neela dilo di le pedi tse di bontshang gore kwa bokhutlong kgwebo e, e ne ya atlega. (2)

1.1.8 Go ya ka wena a go siame gore batho ba ba sa itekanelang ba kope madi mo mebileng? Tshegetsa ka lebaka. (2)

1.2 Lebelela setshwantsho se se latelang, mme morago o arabe dipotso.

TEMANA B

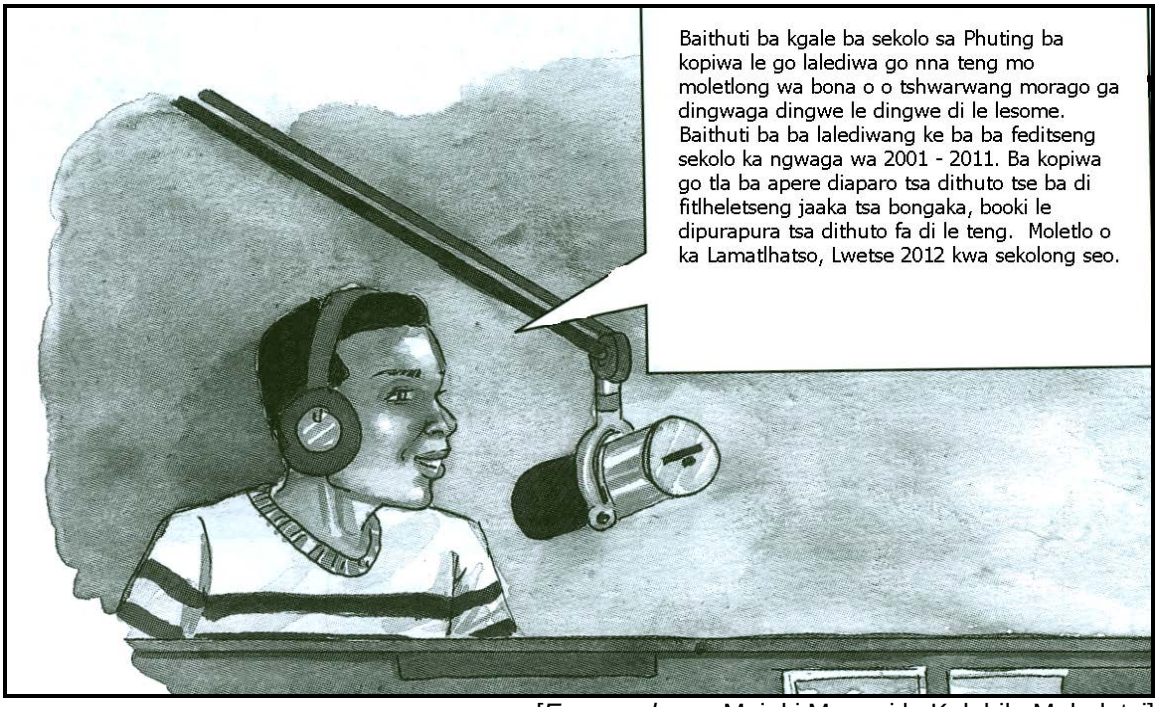

[*E amogeleng*, Mojaki Mogapi le Kelebile Mohulatsi]

1.2.1 Baithuti ba ba lalediwang go tla moletlong ke ba sekolo sefe? (1)

1.2.2 Moletlo wa mofuta o, o tlwaetse go tshwarwa morago ga dingwaga di le kae? (1)

1.2.3 Goreng sekolo se dirisitse mokgwa o wa tlhaeletsano? (1)

1.2.4 Ke tiro ya mofuta ofe e e dirwang ke monna yo o mo setshwantshong? (1)

1.2.5 Go ya ka setshwantsho baithuti ba tlile go amogela taletso jang? (2)

1.2.6 Fa o ne o le mongwe wa barutwana ba sekolo se, o ne o tla ikutlwa jang ka moletlo o? Tshegetsa ka lebaka. (2)

1.2.7 Ke kgakololo/molaetsa ofe o o ka o nayang baithuti ba sekolo sa Phuting ka letsatsi la moletlo? (2)

1.2.8 Maikaelelo a sekolo ke eng ka go dira moletlo o o kailweng? Naya a le mabedi. (4)

1.2.9 Ke tsela efe gape e e ka dirisiwang go romelela baithuti molaetsa kwa ntle le e e mo setshwantshong? (1)

PALOGOTLHE YA KAROLO YA A: 30

KAROLO YA B: TSHOSOBANYO

POTSO 2

Buisa temana e e latelang (TEMANA C) mme morago o ntshe dintlha di le **SUPA** tsa botlhokwa tse o tla di dirisang fa o kwala tshosobanyo ka se se tlholang boimana mo bašweng.

DITAELO

1. Kwala dipolelo tse di nang le dintlha di le supa, mme mafoko a gago a se ke a feta masomeasupa (70).

2. Dinomoro tsa dipolelo di kwalwe go simolola ka 1–7.

3. Kwala ntlha e le nngwe mo polelong.

4. Kwala ka mafoko a gago.

5. Kwala palogotlhe ya mafoko a o a dirisitseng kwa bokhutlong jwa tshosobanyo.

TEMANA C

Se se tlholang boimana jwa bašwa

Mogologolo o ne a opile kgomo lenaka fa a re: 'Mathata ke mawelana …' Basetsana ba tshwere bothata ba sa bolaya motho. Basetsana ba kgatlhana le mathata a a boitshegang ba sa ntse ba le bannye. Boimana bo ba itsa go itumela le go ipela ka bošwa jwa bona. Basetsana bangwe ba simolola go bona kgwedi ba le dingwaga di le 12 fa ba bangwe ba itemogela se ba setse ba le bagolwane. Fa mosetsana a simolotse a le mo seemong se, mme a sa fiwe tshedimosetso le tshegetso, a ka kgona go ima ka ntlha ya go tlhoka kitso. Go bona kgwedi go farologane go ya ka masika le merafe, ditumelo le ditso tse di farologaneng. Le fa go ntse jalo, basetsana bangwe ba kgona go ima ba sa ntse ba le bannye thata. Ka ngwaga wa 1939, mosetsana yo o bidiwang Lina Medina o ne a roba rekoto ya lefatshe ka go belega ngwana wa mosimane a le dingwaga di le tlhano fela. Boimana jwa bašwa bo tlholwa ke mabaka a a farologaneng mo dinageng tsa lefatshe ka bophara. Kwa dinageng tse di humileng jaaka Yuropa botlhaba le Amerika, boimana bo ka tlholwa ke tiriso ya diritibatsi le tiriso e e botlhaswa ya nnotagi. Mo dinageng tse di humanegileng boimana bo ka tlisiwa ke botlhokakitso le tlhokego ya dithibelapelegi. Ka dinako dingwe boimana bo ka tlholwa ke botlhoki le lehuma. Basetsana ba ka robala le basimane kgotsa banna ba ba ba solofetsang madi le dimpho tse ba di tlhokang. Kwa dinageng tse di humileng, mathata a go ima ga bašwa a ka okediwa ke go rata go lekelela gammogo le botlhokatsebe. Bangwe bona ba imisiwa ke go sa itlhokomele.

[*Monate wa Setswana*, D Matjila le G Segone]

PALOGOTLHE YA KAROLO YA B: 10

KAROLO YA C: TIRISO YA PUO

POTSO 3

Sekaseka phasalatso e e latelang, mme morago o arabe dipotso.

TEMANA D

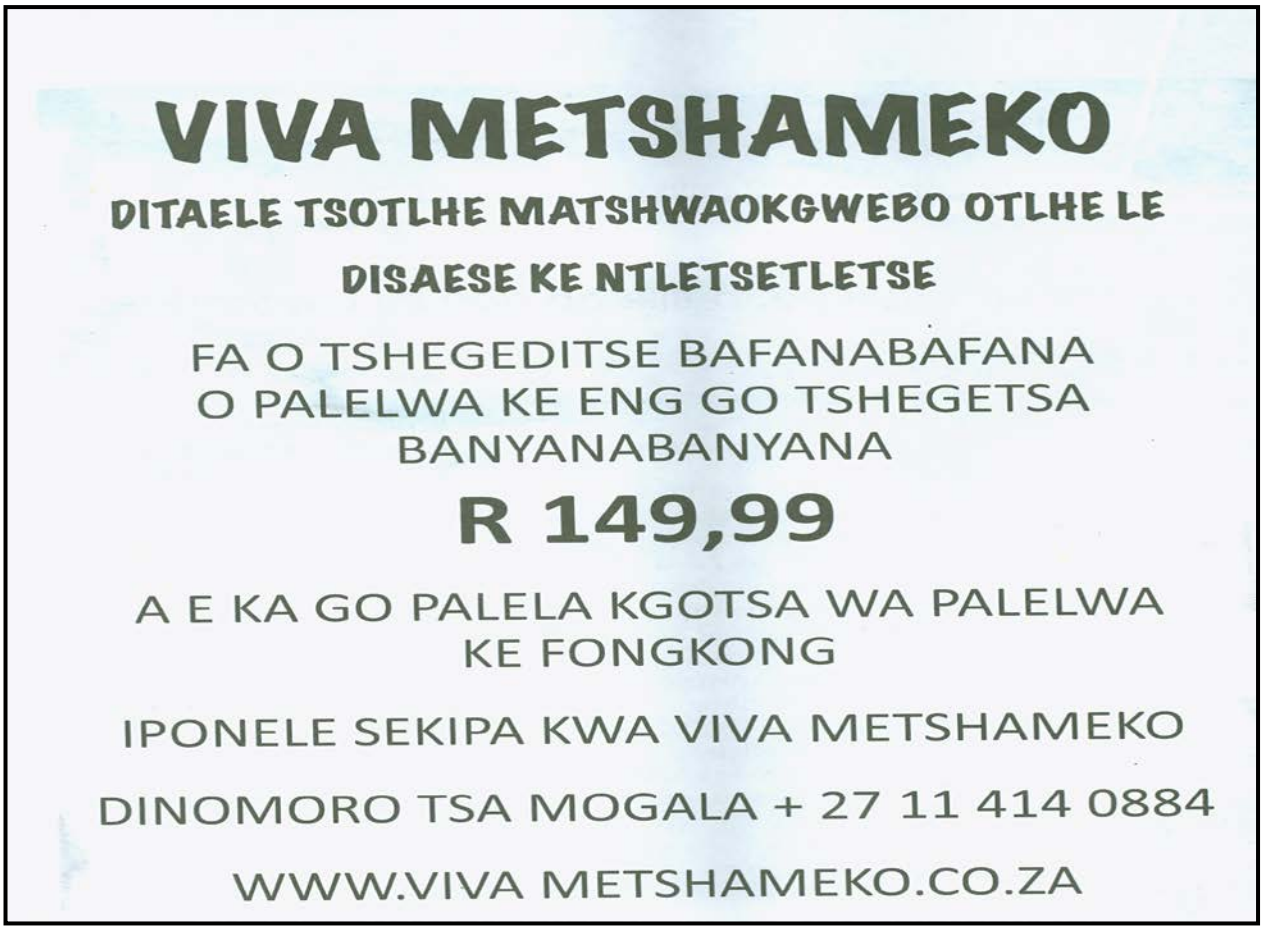

[*Lesedi*, TL Kimbili le ba bangwe]

3.1 Ke dikipa tsa ditlhopha dife tsa motshameko tse o ka di rekang go tswa mo lebenkeleng la Viva Metshameko? (2)

3.2 Naya lefoko le le bontshang gore dikipa di dintsi mo lebenkeleng. (1)

3.3 Ke ditsela dife tse pedi tsa tlhaeletsano tse o ka di dirisang fa o batla go buisana le ba lebenkele la Viva Metshameko? (2)

3.4 Diaparo tsa Fongkong ke tse di ntseng jang? (2)

3.5 Banyanabanyana ke setlhopha sa naga efe? (2)

3.6 Siamisa mopeleto o o fosagetseng go tswa mo phasalatsong. (1)
[10]

POTSO 4

Sekaseka setshwantsho se se latelang, mme morago o arabe dipotso.

TEMANA E

[*Segarona*, EE Pooe le ba bangwe. *Mafoko*, Boitlhamedi]

4.1 Batho ba ba mo setshwantshong ba, ba dira eng? (1)

4.2 Neela dilo di le pedi go tshegetsa karabo ya gago mo go 4.1. (2)

4.3 Ke karolo efe ya mmele e e supang gore Simane ga a fitlhelele kwa godimo?. (1)

4.4 Maikutlo a motho yo o mo setshwantshong 1, ke a a ntseng jang? Tshegetsa karabo ka go neela karolo ya mmele e e senolang maikutlo ao. (2)

4.5 Goreng sefatlhego sa motho yo o inameng se tshwanologile le sa batho? (1)

4.6 Neela lebaka la gore goreng motho wa setshwantsho 3 a apere mosese/obarolo le dibutsu. (2)

4.7 Tlhopha karabo e e nepagetseng. Leina monna le dirisitswe mo polelong go supa …

A sediri.
B tatlhelwa.
C kgatelelo.
D letiro. (1)

[10]

POTSO 5

5.1 Buisa temana e e latelang, mme morago o arabe dipotso.

TEMANA F

Malatsi le masigo a feta a belegane e se batho. Thato a mmona kgapetsakgapetsa mo ke neng ka tlelwa ke kakanyo ya gore ke batho ba tla isana kgakala. Ee, ke bua jaana ka gonne o ne a mo kgomaretse e bile nako ya go nna le Kemo e fokotsegile fa e se kwa sekolong fela.
Kana kgomo fa e le mathapiswana o tshwanetse go e tseela matsapa gonne o itse fa e ka tlola ka dijokwe. Go ntse fela jalo ka Thato, o ne a dira gotlhe mo go ka itumedisang Tshepo. Dikgwedi di ne tsa feta a tshwere jalo. Morago ga go lemoga gore o tlwaetse mafulo a simolola go goga dinao. O ne a sa tlhole a mmona kgapetsakgapetsa jaaka pele. E ne e le mo mosong fa mogokgo a bolelela Thato gore go moeng yo o ratang go mmona.
'Ao, motho yo ke wena Tshepo, o reng o ntshosa?
'O raya gore ke go tshositse?'
'Ga o a ntlwaetsa go njela nala mo sekolong. Le gona ke a go kopa tlhe, o se njele nala mo sekolong tu! E le gore o lela ka eng?'
'Thato rato, ke eng o ka re o ntebetse? E setse e le beke ke sa go bone. E bile ke ne ke ipotsa gore ga o sa tlhole o … ' A mo tsena ganong.

[*Motho ga a itsewe*, SM Mabuse]

5.1.1 Neela makaelagongwe a mafoko a a latelang.

(a) Kakanyo (1)
(b) Kgomaretse (1)

5.1.2 Dirisa maemedi boemong jwa mafoko a thaletsweng ka fa tlase.

(a) Kana kgomo fa e le mathapiswana o tshwanetse go e tseela <u>matsapa</u>. (1)
(b) Ka tlelwa ke <u>kakanyo</u> ya gore ke batho ba tla isana kgakala**.** (1)

5.1.3 Naya leina la sekapuo se se dirisitsweng mo polelong e e latelang.

Malatsi le masigo a feta a belegane e se batho. (1)

5.1.4 Kwala polelo e e latelang mo bongweng.

Dikgwedi di ne tsa feta a tshwere jalo. (2)

5.1.5 Fetolela lediri le le thaletsweng go nna lediredi ka go gokelela mogatlana -**ela** mme morago o le dirise mo polelong.

Thato o ne a <u>dira</u> gotlhe mo go ka itumedisang. (2)

5.1.6 Siamisa polelo e e latelang.

kgapetsakgapetsa, mmona, jaaka, a, o ne, pele, tlhole a sa. (2)

5.1.7 Dirisa lekopanyi **ka gore** go kopanya dipolelo tse pedi tse di latelang:

Ke a tsamaya. Ga a mpatle. (2)

5.1.8 Tlhopha karabo e e nepagetseng. Go goga dinao ke…

A Go tsamaya ka bonako.
B Go se kuke dinao.
C Go dira ka matlhagatlhaga.
D Go iketla. (1)

5.2 Sekaseka setshwantsho se se latelang, mme morago o arabe dipotso.

TEMANA G

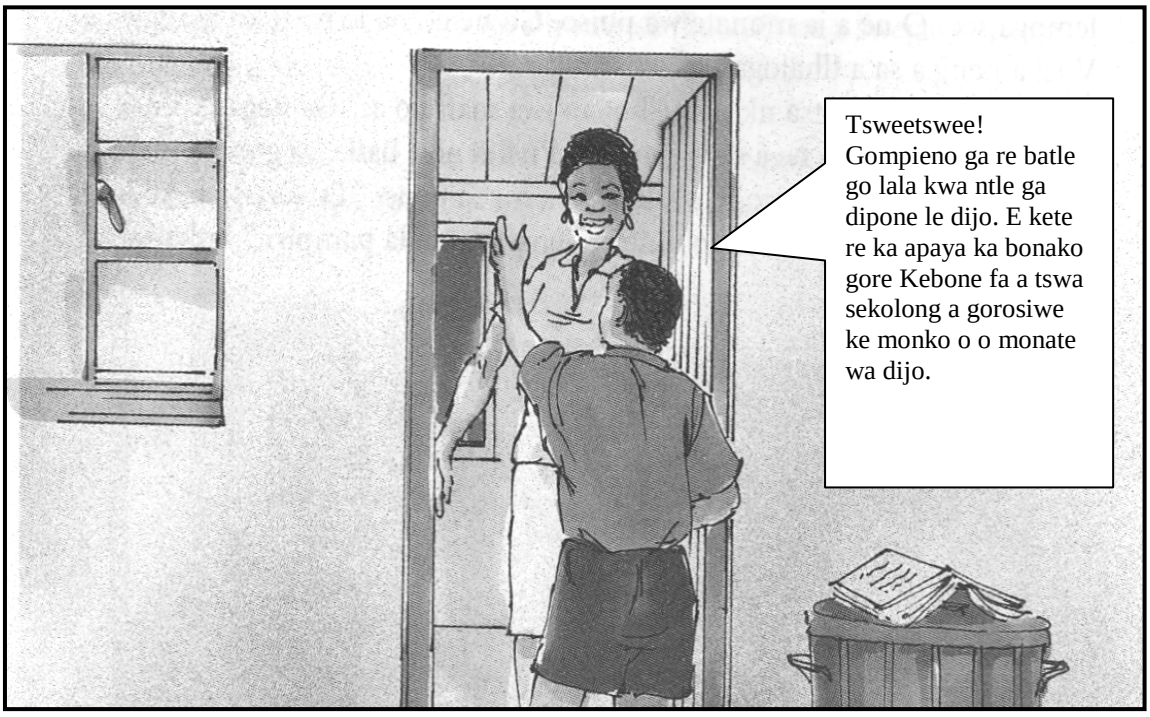

[*E amogeleng*, Mojaki Mogapi le Kelebile Mohulatsi. *Mafoko*, Boitlhamedi]

5.2.1 Tlhopha karabo e e nepagetseng. Lefoko **tsweetswee** ke karolopuo e e bidiwang…

A Letlhaodi
B Leetsi
C Lelatlhelwa
D Lediri (1)

5.2.2 Naya lelatodi la lefoko **bonako** o bo o le dirise mo polelong e o e itlhametseng. (2)

5.2.3 Gokelela mogatlana **–iwa** mo lediring le le latelang go bopa tirwa.

Apaya (1)

5.2.4 Kwala polelo e e latelang mo pakapheting.

Ga re batle go lala kwa ntle ga dipone le dijo. (2)
[20]

PALOGOTLHE YA KAROLO YA C: 40
PALOGOTLHE: 80